

פרשת לך לך¹

לדמותו של איש האמונה

ראש המאמינים

אברהם אבינו מתואר בעיני חז"ל כדמות עילאית בעלת עוצמה אמונית בלתי נתפסת. אמונה איתנה שעמדה גם במבחנים קשים. כך, למשל, אברהם נקרא 'חומה' (תנחומא לך לך ב):

הכתוב מדבר באברהם כשהשליכו נמרוד לתוך הכבשן... אם חומה היא נבנה עליה טירת כסף אם נותן נפשו כחומה זו שהיא עומדת בפני מלחמות הרבה וימסור עצמו על קדושת השם, נבנה עליה טירת כסף אלו ישראל שקראם כנפי יונה נחפה בכסף... אמר אברהם אני חומה למסור נפשי על קדושת שמו... לפיכך אז הייתי בעיניו כמוצאת שלום שיצא שלום מן הכבשן, אתה מוצא תרח אביו עושה צלמים היה ועובד אותן, אמר לו הקדוש ברוך הוא לך לך מארצך.

בהפטרה לפרשה אברהם נקרא "צור": "שָׁמְעוּ אֵלֵי רִדְפֵי צֶדֶק מִבְּקִשֵׁי יְהוָה הַפִּיטוּ אֶל-צוּר חֲצִבְתָּם וְאֶל-מִקְבַּת בּוֹר נִקְרְתָם" (ישעיה נא, א). כמו כן אברהם העברי – "שכל העולם כולו מעבר אחד ואברהם מעבר אחד" (בראשית רבה מד). בלשון הזהב של הרמב"ם (הלכות עבודת כוכבים א, ב-ג; מורה נבוכים חלק שלישי פרק כט) אברהם קרוי "איתן"², "עמודו של עולם", "ראש למאמינים". ביטויים אלו מלמדים על ביסוס האמונה בקב"ה בידי אברהם אבינו. ביטויים אלו של עוצמה וכוח, מתקשרים על ידי המהר"ל אל אמונתו של אברהם (מהר"ל גבורות ה' פרק ז):

וחוזק שלו הוא שהיה חזק באמונתו וזהו החוזק שלו ומפני שהיה חזק באמונתו היה מציאותו יותר חזק ובשביל כך היה זוכה להיות ראש אבן הפינה ויסוד הכל.

דמותו של אברהם, ראש למאמינים, דורשת מאיתנו להרים מבט אל עולם האמונה. מה טיבו של כח האמונה הגדול שביסס אברהם? על מנת לעמוד על כך, נבאר שלושה עקרונות באמונתו של אברהם אבינו על פי דברי המהר"ל בספרו "גבורות ה'":

¹ קורא ולומד יקר ,

מצ"ב שיחה שניתנה על ידי הרב קשתיאל, ראש הישיבה לבוגרי צבא ב"בני דוד".

אי"ה בפרשת בראשית בשנה הבאה, יצא לאור ספר פרשת שבוע על חומש בראשית עם שיחות שניתנו על ידי הרב קשתיאל בישיבה לבוגרי צבא.

העלות של הוצאת ספר גבוהות במיוחד וטרם הצלחנו לגייס את כל הסכום הדרוש.

ישנה אפשרות להקדשת שיחות בספר.

אשמח לשמוע הערות והארות על השיחות למייל: li_g2@walla.co.il – לירן.

² וראה בבא בתרא טו ע"א "משכיל לאיתן האזרחי".

מושפעות האדם

החיים בעולם הזה מאופיינים בכך שהם נתונים להשפעה תמידית מהמציאות הסובבת אותנו. החיים מציבים בפנינו לא מעט קשיים, אילוצים, צרכים והתמודדויות. עצם השייכות לעולם החומרי גורמת לאדם להיות בר שינוי. זוהי תכונתו העיקרית של החומר – המסוגלות לקבל צורה אחרת, שינוי, עיצוב, פיסול. למשל, את האדמה ניתן לחרוש, את העצים לזמור ואת האבנים לסתת.

במדרש (בראשית רבה לח, יג) מתואר שאברהם אבינו ניצל מאש הכבשן אליה נזרק באור כשדים. חום האש מסוגל להשפיע ולשנות חומרים רבים בצורות מגוונות. הניסיון לשרוף את אברהם הוא ניסיון להוכיח שגם אברהם נתון לעיצוב ולשינוי כמו כל חומר אחר. אולם, אברהם איננו משתנה לאור הנסיבות המציאותיות או על רקע הנורמות החברתיות אלא נשאר עומד איתן. הוא יוצא מהאש ללא פגע. שבירת פסלי האלילים והיציאה מאור כשדים מסמלים את היציאה מהתפיסה החומרית המעורערת. הפסל, מסמל את הסגידה לחומר פאסיבי בעל יכולת עיצוב. האדם הסוגד לפסל אינו שונה ממנו, יש לו אישיות של פסל הנתונה לעיצוב לפי זרמי החברה ולפי האופנה המשתנה. זוהי הערצת היכולת לעלות על הגל הנכון ולהצליח, גם אם משמעות הדבר היא אי נאמנות לאמונה ולערכים. אל מול אנושות הסוגדת לחומר עומד אברהם מהעבר השני איתן כחומה.

אב המון גויים

אברהם מחולל מהפיכה. הוא מנחיל את ההבנה כי עוצמת האדם אינה נמדדת ביכולתו להתאים את עצמו למציאות, להיות במקום הנכון בזמן הנכון ו"להמר על הסוס המנצח". עוצמת האדם נמדדת בעמידתו האיתנה על אמונותיו ועקרונותיו – אי הנפעלות:

"כי דברים החמרים חלושי המציאות מקבלים שינוי תמיד ואין חוזק להן", אבל האמונה היא **"דבר חזק שלא ירהר אנה ואנה, האמונה מעלה אלוהית לא כמו הדברים החומרים חלושי המציאות המקבלים שינוי תמיד ואין חוזק להם"** (מהר"ל, גבורות ה' פרק ז).

אברהם מסמל את נקודת החוסן והיציבות לא רק של עם ישראל אלא של כל האנושות: **"כי אב המון גוים נתתיך"**. כל האנושות בסופו של דבר מחפשת עוגן ומקום לשוב אליו. אברהם, אבי האנושות כולה, מפלס את הדרך: **"אל עמק שׁוה הוא עמק המלך – עמק שהושו שם כל האומות והמליכו את אברהם עליהם לנשיא אלהים ולקצין"** (רש"י ע"פ בראשית רבה מב, ה).

מידת החסד – העיסוק בהשפעה

אמונה אפוא, מייצגת את הפך קבלת ההשפעה מהחומר. כיוון שכך, על מנת לא להיות מושפע מהחומר יש להיות בעמדת השפעה המתבטאת במידת החסד, מידתו של אברהם. **"תתן אמת ליעקב חסד לאברהם"** (מלכה ז, כ). אברהם עסוק בנתינה ובהשפעה בדיוק כשם שהעולם נברא על פי עקרון החסד. **"כי אמרתי עולם חסד יבנה"** (תהילים פט, ג). יתר על כן, בזכותו של אברהם איש החסד, העולם מקבל את ערכו בבריאתו: **"אלה תולדות השמים והארץ בהבראם ביום עשות ה' א-להים ארץ ושמים"** (בראשית ב, ד), **"בהבראם – באברהם, בזכותו של אברהם"** (בראשית רבה יב, ט).

מידת החסד קשורה גם אל חוסן האמונה. בתורה אברהם מתואר כאדם מאוד פעיל, יוזם, לוחם, גומל חסד. כאשר אדם עסוק רק בלהשפיע, מדרגתו האמונית מוגנת. שלוחי מצווה אינם ניזוקים

(פסחים ח ע"ב).³ אברהם קורא בשם ה' בכל מקום אליו הוא מגיע, מפיץ תורה ומקרב את הבריות כפי שמתארו הרמב"ם (הלי' עבודת כוכבים א, ג):

והתחיל לעמוד ולקרוא בקול גדול לכל העולם ולהודיעם שיש שם אלוה אחד לכל העולם ולו ראוי לעבוד, והיה מהלך וקורא ומקבץ העם מעיר לעיר ומממלכה לממלכה עד שהגיע לארץ כנען והוא קורא שנאמר ויקרא שם בשם ה' אל עולם, וכיון שהיו העם מתקבצין אליו ושואלין לו על דבריו היה מודיע לכל אחד ואחד כפי דעתו עד שיחזירוהו לדרך האמת עד שנתקבצו אליו אלפים ורבבות והם אנשי בית אברהם ושתל בלבם העיקר הגדול הזה וחבר בו ספרים.

יוצא אפוא, שהעיקרון הראשון הנלמד מאמונתו של אברהם, הוא עיקרון ההשפעה והחסד. על מנת לקנות תכונת אמונה איתנה יש להיות בעמדה של משפיע, השוללת כל אפשרות של מושפעות.

שאיחה כל באי עולם

המהר"ל עומד על עיקרון נוסף הנלמד מאברהם ביחס לחוסנו האמוני – עשיית השלום. "אחות לנו קטנה, אמר רבי ברכיה זה אברהם שאיחה את כל באי עולם, כזה שהוא מאחה את הקרע" (בראשית רבה לט, ג). מכאן גם המלכתו של אברהם על פני כל באי עולם: "מפני זה הוא מאחד ועושה שלום בין כל הנבראים, כי המלך מעמיד השלום" (מהר"ל, גבורות ה' פרק ו). עיקרון זה, בדומה לקודמו, גם הוא בנוי על מרחב העשייה של אברהם. ככל שאדם פועל מתוך חסד – מתוך השכנת השלום ואיחוי קרעים, הכוחות הנגדיים מתגמדים והיכולת שלהם להשפיע לרעה על האדם נחלשת. מציאת המכנה המשותף בין כולם יוצרת מכלול. אברהם מאחה את כולם סביבו ומכיוון שכך הוא חסין להשפעות זרות ואמונתו עומדת יציבה כחומה.

אמונה בשמחה

העיקרון השלישי עולה מתוך הבחנה שעושה המהר"ל בחטא מי מריבה, חטא המסמל את הפך מידת האמונה, כנאמר בפסוקים: "וַיֹּאמֶר ה' אֶל-מֹשֶׁה וְאֶל-אַהֲרֹן יַעַן לֹא-הֶאֱמַנְתֶּם בִּי לְהַקְדִּישֵׁנִי לְעֵינַי בְּנִי יִשְׂרָאֵל" (במדבר כ, יב).

וזהו אשר לא האמנתם שהיה ראוי למשה להיות חזק באמונתו, ואם היה חזק באמונתו בהקדוש ברוך הוא היה נוטה אל מעלה נבדלת והיה עושה בשמחה ולא היה מתפעל לכעוס, ואז היה זה קדושה לעיני ישראל, שהיה משה ואהרן מראים האמונה בו יתברך ואז היה שמו מקודש לעיניהם על ידי האמונה. וזהו שאמר יען אשר לא האמנתם בי להקדישני, כלומר היה לכם להתחזק באמונה (גבורות ה' שם).

הצלע השלישית בבניין החוסן האמוני של אברהם היא השמחה. חטא מי מריבה התבטא בכעס מכיוון שנתגלו סדקים במידת האמונה של משה ואהרן. בעל אמונה חזקה צריך שיימצאו בו מלבד תכונות של חסד ושלוש, גם תכונות של שמחה.

"העונה אמן בכל כוחו פותחים לו שערי גן עדן שנאמר פתחו שערים ויבא גוי צדיק שומר אמונים אל תקרא אמונים אלא אומרים אמן" (שבת קיט ע"ב). על דרשת חז"ל זו מבאר המהר"ל:

אבל מי שחזק באמונה בשביל החוזק שיש לו ואין מקבל שנוי באמונתו, הרי נבדל משנוי אשר הוא לחומרים. וזהו כניסה לגן עדן שהוא מתרחק מן השנוי והתמורה שהוא רע

³ בדומה לכך בהלכות איסור והיתר מופיע הכלל "אידי דטריד למפלט לא בלע" כלי שעסוק בפליטה, בהוצאה כלפי חוץ, אינו בולע לתוכו חומרים חיצוניים.

ולכן פותחים לו שערי גן עדן שאין שם רק [אלא] עדן ושמחה ורחוק מן התפעלות ועצב. וכל עניין זה בשביל החוזק שיש לו באמונה ואין לו להשתנות. (שם)

השמחה היא ביטוי של שלימות רוחנית שלעומתה מתמלא האדם עצבות כאשר מצוי הוא במצב של חטא.⁴ כך למשל, חטאה של חוה בהיגררות אחר הנחש היווה כישלון במבחן האמונה ולכן התוצאה היא עצבות – **”בְּעֵצָב תֵּלְדֵי בָנִים”** (בראשית ג, טו). העצבות מסמלת חוסר אונים, חידלון, חוסר שליטה בחיים. הרגשה קשה שהחיים מנוהלים ומונהגים על ידי מישהו אחר. האנושות כולה קוללה בקללת המושפעות. קללה זו מולידה עצב רב. גן עדן לעומת זאת, הוא מקום האמונה הזכה, מקום בו אין התפעלות ועצב, רק שמחה. מקום לו זוכים החזקים באמונתם.

יְשֻׁמַח יִשְׂרָאֵל בְּעֵשָׂיו

על אף הקשיים הרבים לאורך כל עשרת הניסיונות, אברהם אינו מביע קושי, כאב או צער. להפך, הוא צוחק: **”וַיִּפֹּל אַבְרָהָם עַל פְּנָיו וַיִּצְחַק”** (יז, יז). זו גם מהות שמו של יצחק: **”צָחַק עָשָׂה לִי אֱלֹהִים כֹּל הַשְּׂמִיעַ יִצְחַק לִי”** (כא, ו). הצחוק הוא הפרי של כל ההליכה מלאת האמונה לאורך פרשת לך-לך אשר בסופה מתבשר אברהם על לידת יצחק: **”וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֲבָל שָׂרָה אֲשֶׁתְּךָ יֹלְדֶת לָךְ בְּן וְקָרָאתָ אֶת שְׁמוֹ יִצְחָק וְהִקְמֹתִי אֶת בְּרִיתִי אִתּוֹ לְבְרִית עוֹלָם לְזָרְעוֹ אַחֲרָיו”** (יז, יט). אנשי אמונה אינם עסוקים בלהצטער או לכעוס על מה שהתרחש או לא התרחש. ההתנהלות בדרך זו משמעותה להיות מושפע מהמציאות. אנשי אמונה אמיתיים משנים את המציאות, משחררים אותה מכבליה. בכוחם אף לשנות את כללי הטבע – **”הֲלֹבֶן מֵאֵה שָׁנָה יוֹלֵד וְאִם שָׂרָה הִבֵּת תִּשְׁעִים שָׁנָה תֵּלֵד”**.

אנשי אמונה מציבים לנגד עיניהם את העקרונות הנלמדים מאברהם אבינו. לעולם לא יהיו מושפעים אלא ינסו להשפיע. לעולם לא ישויכו פוליטית לאיזה מחנה מסוים אלא יעסקו בהשכנת שלום ובאיחוי קרעים. לעולם לא יצטערו או יכעסו על מה שאין אלא יפעלו בשמחה, באהבה ובסבלנות.

שמחתם של המאמינים היא חלק מהגדרתם, שמחה פנימית ושיטתית: **”יִגְלַע יַעֲקֹב יִשְׁמַח יִשְׂרָאֵל”** (תהילים יד, ז), **”יְשֻׁמַח יִשְׂרָאֵל בְּעֵשָׂיו”** (תהילים קמט, ב). כך יהיה בימים עתידיים בהם נזכה לראות במוחש את המציאות משתנה לנגד עיננו: **”אִזָּ יִמְלֹא שְׁחוֹק פִּינוּ וְלִשׁוֹנֵנוּ רִנָּה”** (תהילים קכו, ב).

⁴ ראה אורות התשובה פרק ח.